

Fler vägar till arbetslivet

*Betänkande av Utredningen om
fler vägar till arbetslivet*

Stockholm 2024

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2024:74

Sammanfattning

I juni 2022 beslutade regeringen direktiv till utredningen med uppdrag om att lämna förslag som bidrar till att trygga kompetensförsörjningen och att fler elever får med sig de kunskaper de behöver för att kunna försörja sig själva. Syftet beskrevs som att det i gymnasieskolan ska finnas flera vägar till arbetslivet som tar hänsyn till behoven på arbetsmarknaden, elevers olika förutsättningar för lärande och att många elever inte är redo att göra sitt yrkesval redan i årskurs nio. I uppdraget ingick att analysera vilka möjligheter som elever som är obehöriga till nationella program på gymnasiet har att välja skola och utbildning och vid behov lämna förslag på valbara yrkesutbildningar inom gymnasieskolan som i större utsträckning tar hänsyn till elevers olika förutsättningar.

Utredningen fick även i uppdrag att undersöka och vid behov föreslå hur elever på högskoleförberedande program som vill arbeta direkt efter gymnasieskolan ska kunna erbjudas yrkesutbildning som underlättar etableringen på arbetsmarknaden. Vidare fick utredningen i uppdrag att analysera om obligatoriska eller frivilliga yrkesprov på gymnasial nivå bör införas. Därutöver skulle utredningen ta ställning till om en rätt att fullfölja utbildningen i anpassade gymnasieskolan bör införas för elever på individuellt program.

I uppdraget ingick att analysera för- och nackdelar med hur dagens system för övergången från grund- till gymnasieskola är konstruerat för att på så vis kunna lämna förslag på förändringar för elever som haft svårt att nå målen i grundskolan så att de ges bättre möjligheter att förbereda sig för arbetslivet. I mars 2023 avgränsades detta uppdrag genom ett tilläggsdirektiv där det slogs fast att utredningen inte skulle lämna förslag till förändringar när det gäller förekomsten av ett betyg för icke godkänt resultat, betyget F. Betygssystemet skulle även fortsättningsvis ha en gräns mellan godkänt och icke godkänt resultat.

I juli 2023 fick utredningen ytterligare ett tilläggsdirektiv där det tydliggjordes att utredningen skulle lämna förslag om nya valbara gymnasiala yrkesutbildningar som kan ge elever en snabbare etablering på arbetsmarknaden. Utbildningarna ska utformas i nära samverkan med näringslivet och i första hand kunna ge elever som saknar gymnasiebehörighet en utbildning med en tydlig praktisk inriktning. Utbildningarna bör vara valbara för både elever som är obehöriga och elever som är behöriga till ett nationellt program, men det kan behövas särskilda bestämmelser för att elever som är obehöriga till ett nationellt program ska kunna beredas plats på de nya yrkesutbildningarna om det finns ett intresse för dessa utbildningar även bland behöriga elever. De nya valbara utbildningarnas längd och omfattning bör kunna anpassas dels utifrån de krav som arbetslivet ställer för att eleverna ska bli anställningsbara inom olika yrkesområden, dels utifrån enskilda elevers behov av individanpassning av utbildningen. Utredningen ska även föreslå en benämning på utbildningarna.

I tilläggsdirektivet justerades också utredningens uppdrag angående yrkesprov i syfte att stärka arbetslivets inflytande. Dessutom skulle utredningen med utgångspunkt i erfarenheter från försöksverksamheten med branschskolor föreslå hur behovet av utbildning inom små yrkesområden mer ändamålsenligt kan tillgodoses inom gymnasieskolan.

Utredningens analyser visar att det behövs nya yrkesutbildningar

Under en längre tid har en betydande andel av eleverna som lämnat grundskolan inte varit behöriga till studier på nationella program. Elever som inte är behöriga till nationella program får gå på introduktionsprogram men utbildningarna på introduktionsprogrammen är inte likvärdiga och skiljer sig åt mellan skolor, kommuner och regioner. Utredningen konstaterar samtidigt att gymnasieskolan fungerar bra för de allra flesta elever som lämnar grundskolan med betyg som gör dem behöriga till ett nationellt program. De flesta som påbörjar ett nationellt program lämnar gymnasieskolan med examen, är nära examen eller har fått med sig relativt många gymnasiepoäng.

Utredningen har dragit slutsatsen att det även för elever som inte är behöriga till dagens nationella program behöver finnas nationellt utformade yrkesutbildningar. Utbildningarna bör anpassas efter elevernas förkunskaper från grundskolan och ha en tydlig inriktning mot arbetsmarknaden. Utbildningarna bör utformas så att eleverna ges förutsättningar att klara så många gymnasiepoäng som möjligt. Detta kommer enligt utredningens analyser stärka deras ställning på arbetsmarknaden. Även för elever som är behöriga till dagens nationella program är det viktigt att nå så långt som möjligt eftersom det finns ett tydligt samband mellan antalet avklarade gymnasiepoäng och etablering på arbetsmarknaden. Av det skälet föreslår utredningen att behöriga elever även fortsättningsvis ska gå dagens nationella program, om det inte finns särskilda skäl som gör att de bör gå en av de nya valbara yrkesutbildningarna.

Uppdraget om nya valbara yrkesutbildningar

Uppdraget att föreslå yrkesutbildningar som leder till en snabbare etablering på arbetsmarknaden för elever som haft svårt att nå utbildningsmålen i grundskolan innehåller ett genuint dilemma. Utredningens analyser visar att det finns ett tydligt samband mellan elevernas meritvärden i grundskolan och deras resultat i gymnasieskolan. Ju högre meritvärden, och därmed bättre förkunskaper, en elev har från grundskolan, desto större sannolikhet att eleven klarar en gymnasieutbildning. Ett annat tydligt samband är att ju fler gymnasiepoäng en elev har tagit, desto smidigare går etableringen på arbetsmarknaden. Om utredningen föreslår utbildningar som innehåller en mindre omfattning gymnasieämnen kommer fler elever med begränsade förkunskaper från grundskolan att klara utbildningen. Samtidigt kan deras möjligheter till etablering på arbetsmarknaden missgynnas. Om utredningen i stället föreslår utbildningar som innehåller en större omfattning ämnen så kommer färre elever att klara en hel utbildning. De som klarar utbildningarna blir dock mer eftertraktade på arbetsmarknaden. Dilemmat innebär en mållkonflikt som inte kan lösas utan kompromisser mellan olika mål. För att hitta en lämplig balanspunkt har utredningen för det första undersökt sambanden mellan meritvärde från grundskolan, antal avklarade gymnasiepoäng samt etableringen på

arbetsmarknaden med statistiska metoder. För det andra har utredningen diskuterat utbildningarnas innehåll och längd med företrädare för arbetslivet. För det tredje har utredningen tagit del av elevers, lärares och skolledares erfarenheter.

Nya yrkesprogram för elever som inte är behöriga till de yrkesprogram som omfattar 2 700/2 800 poäng

Utredningens slutsats är att mer praktiskt inriktade yrkesprogram ska införas för elever som inte är behöriga till de yrkesprogram som omfattar 2 700/2 800 gymnasiepoäng. Med praktisk inriktning avser utredningen att innehållet huvudsakligen ska bestå av yrkesämnen. De nya yrkesprogrammen föreslås omfatta 1 900 gymnasiepoäng med samma yrkesämnen som på dagens yrkesprogram, men mindre omfattning av gymnasiegemensamma ämnen. Eftersom omfattningen av gymnasiegemensamma ämnen föreslås vara betydligt lägre än på yrkesprogrammen som omfattar 2 700 eller 2 800 gymnasiepoäng kommer eleverna på 1 900-poängsprogrammen inte få hela den kompetens som utvecklas genom de allmänna ämnena. Utbildningen kommer dock att innehålla betydligt mer än vad många elever i dag erbjuds på introduktionsprogrammen. De nya yrkesprogrammen benämns yrkesprogram som omfattar 1 900 gymnasiepoäng och som en följd benämns de nuvarande yrkesprogrammen yrkesprogram som omfattar 2 700 eller 2 800 gymnasiepoäng.

Utbildningarnas längd

Utredningen har fått i uppdrag att analysera och föreslå vilken längd och omfattning de nya yrkesutbildningarna ska ha och särskilt bedöma vilka för- och nackdelar som kan finnas med en på förhand fastställd utbildningslängd, till exempel tvååriga yrkesutbildningar.

Utredningens analyser och samtal med företrädare för arbetslivet, elever, lärare och skolledare talar för en i förväg och nationellt fastställd längd. Utredningen föreslår att längden ska vara tre år även om huvudmannen kan besluta att utbildningen för en enskild elev får fördelas på längre eller kortare tid.

Det finns enligt utredningen flera fördelar med treåriga yrkesutbildningar: för det första visar utredningens analyser att ju fler gymnasiepoäng en elev har klarat av, desto smidigare går etableringen. I utredningens samtal med elever, lärare och skolledare framkommer också en bild av att elever som har bristande färdigheter med sig från grundskolan klarar att lära sig mer om de får mer tid på sig. 1 900 gymnasiepoäng motsvarar två års heltidsstudier på dagens yrkesprogram. När denna poängomfattning läggs ut på tre år innebär det att eleverna får mer tid för lärande jämfört med på 2 700/2 800-poängsprogrammen.

För det andra blir det lättare för huvudmännen att erbjuda ett brett utbud av nya yrkesutbildningar om de har samma längd och yrkesinnehåll som dagens yrkesprogram. Det hänger samman med att det då kan bli möjligt att organisera utbildningarna så att elever från dagens yrkesprogram och elever från de föreslagna nya yrkesutbildningarna ges möjlighet att samläsa delar av utbildningarna. Samläsning kan bli viktigt med tanke på att det utanför storstäder kan handla om små elevgrupper vilket kan göra det svårt att organisera yrkesutbildningar för elever som inte är behöriga till dagens nationella program.

För det tredje framkommer det i samtal med företrädare för arbetslivet att yrkesprogrammen behöver vara treåriga för att ge eleverna den mognad som krävs för att fungera väl på en arbetsplats. Dessutom finns det arbetsmiljör regler som gör det svårare att anställa elever som inte fyllt 18 år. En tänkbar nackdel med en i förväg fastställd längd skulle kunna vara att utbildningarna blir mindre flexibla. Utredningens bedömning är dock att fördelarna överväger betydligt.

Utbildningarna ska ge en bred grund i yrket

Utredningen har diskuterat frågan om vad utbildningsinnehållet bör vara med både lärare, skolledare och företrädare för arbetsgivare och fack inom flera yrkesområden. Lärare och skolledare har betonat vikten av att elever får en bred grund i sin utbildning. Utbildningar inom alltför smala områden riskerar att leda till en osäker etablering som påverkas av konjunktursvängningar på arbetsmarknaden och försvårar omställning. Utredningen har haft svårt att hitta exempel på enklare eller mer avgränsade arbetsuppgifter

som skulle vara relevant att utbilda emot, trots flera samtal med företrädare för både fack och arbetsgivare. Snarare har parterna betonat betydelsen både av den breda och mer specifika kompetens som uppnås genom dagens yrkesprogram. Statistiken visar inte heller någon ökning på arbetsmarknaden av så kallade enklare jobb.

Utredningen föreslår att nya bestämmelser ska träda i kraft den 1 juli 2026 och börja tillämpas första gången på utbildning som påbörjas efter den 30 juni 2028.

Målgruppen för yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng har godkända betyg i minst tre grundskoleämnena

Utredningen föreslår att det ska ställas behörighetskrav om godkända betyg i minst tre grundskoleämnena till de nya yrkesprogrammen som omfattar 1 900 poäng. Målgruppen för de yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng är därför ungdomar som vill läsa en yrkesutbildning men som inte har de godkända betyg som krävs för behörighet till ett nationellt program som omfattar 2 700/2 800 poäng men som har minst tre godkända betyg från grundskolan. Utredningen har gjort bedömningen att elever som har färre än tre godkända betyg från grundskolan ska hänvisas till individuellt förberedelseprogram för att förbereda sig ytterligare innan de tas emot på ett yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng.

De elever som i grundskolan blir behöriga till yrkesprogrammen som omfattar 2 700/2 800 poäng ska enligt utredningen även i fortsättningen gå dessa mer omfattande program eftersom de ger ännu bättre förutsättningar till etablering och möjlighet att uppnå behörigheter till eftergymnasial utbildning. Utredningens analyser visar att en stor del av de elever som börjar yrkesprogrammen når examen eller är nära examen. Om det finns särskilda skäl ska en elev som är behörig till 2 700/2 800-poängsprogrammen dock kunna tas emot på ett yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng.

1 900-poängsprogrammen – utformning, struktur och erbjudande

Det huvudsakliga innehållet på de nya programmen ska vara 1 500 poäng yrkesämnen, vilket är samma mängd yrkesämnen som på dagens nationella yrkesprogram. Vart och ett av dagens yrkesprogram kom-

mer att motsvaras av ett yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng och leda till samma yrkesutgångar. Utöver yrkesämnena ska även 200 poäng allmänna ämnen ingå, varav 150 poäng är gymnasiegemensamma ämnen och 50 poäng föreslås vara ett nytt ämne som utredningen benämner samhälls- och arbetslivskunskap. Därutöver föreslås att det ska ingå 100 poäng individuellt val och 100 poäng gymnasiearbete eller yrkesprov. Vidare föreslås att arbetsplatsförlagt lärande ska ingå med minst 15 veckor.

Utredningen föreslår att de gymnasiegemensamma ämnena ska omfatta 50 poäng svenska eller svenska som andraspråk, 50 poäng matematik och 50 poäng engelska. Dessa ämnen ska inriktas mot det yrkesprogram eleven läser. Detta är betydligt mindre än på de nationella 2 700/2 800-poängsprogrammen där 900 poäng gymnasiegemensamma ämnen ingår i grundupplägget.

Utbildningarna kan organiseras som egna klasser men kan också organiseras genom samläsning med elever på dagens nationella program. De nya 1 900-poängsprogrammen ska även kunna erbjudas i form av gymnasial lärlingsutbildning.

Erbjudandet om yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng ska omfatta ett urval av program och inriktningar, och ingå i kommunens ansvar för dimensionering. Detta innebär att det ska finnas en plats till var och en som är behörig vilket kommer att innebära en uppdimensionering av yrkesutbildningsplatserna.

Yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng ska syfta till ett gymnasialt yrkesutbildningsbevis

Utredningen föreslår att syftet med yrkesprogram som omfattar 1 900 gymnasiepoäng ska vara att utgöra grund för yrkesverksamhet. De skiljer sig därmed från dagens yrkesprogram som omfattar 2 700/2 800 gymnasiepoäng, vilka även ska utgöra grund för fortsatt yrkesutbildning. Utredningen föreslår vidare att de nya 1 900-poängsprogrammen ska syfta till att eleven uppnår ett gymnasialt yrkesutbildningsbevis. För ett yrkesutbildningsbevis ska det krävas godkända betyg om minst 1 650 gymnasiepoäng, och godkända betyg i de nya 50-poängsnivåerna i svenska eller svenska som andraspråk, engelska och matematik. Även ett gymnasiearbete eller ett yrkesprov ska ingå i de godkända betygen, samt minst 400 poäng i de programgemensamma ämnena.

Genom att införa ett gymnasialt yrkesutbildningsbevis som mål för 1 900-poängsprogrammen ges förutsättningar för målstyrning av utbildningarna på nationell nivå, och ett tydligt resultatmål för uppföljning. Därigenom skapas förutsättningar för nationell likvärdighet för de yrkesprogram som omfattar 1 900 gymnasiepoäng. På samma sätt som det finns examensmål för dagens nationella yrkesprogram så ska det finnas nationellt fastställda yrkesutbildningsmål för de nya yrkesprogrammen.

Det ska också vara möjligt att få ett yrkesutbildningsbevis från ett yrkesprogram som omfattar 2 700/2 800 poäng.

Utredningen föreslår att nya bestämmelser ska träda i kraft den 1 juli 2026 och börja tillämpas första gången på utbildning som påbörjas efter den 30 juni 2028.

Förslag om vissa ändringar av introduktionsprogram

Utredningens förslag om införandet av yrkesprogram som omfattar 1 900 gymnasiepoäng och som ställer krav på minst tre godkända betyg får konsekvenser för introduktionsprogrammen.

Yrkesintroduktion och individuellt alternativ avskaffas

När nya nationellt utformade yrkesprogram införs som riktar sig till elever som inte är behöriga till ett nationellt program som omfattar minst 2 500 poäng kommer yrkesintroduktion inte längre att vara relevant. Utredningen föreslår därför att introduktionsprogrammet yrkesintroduktion avskaffas. Utredningen föreslår också att introduktionsprogrammet individuellt alternativ avskaffas.

Individuellt förberedelseprogram (IMF) införs

Utredningen föreslår att ett nytt introduktionsprogram, individuellt förberedelseprogram (IMF), ska införas. Utbildningen på programmet ska till skillnad från de nationellt utformade programmen utformas för varje enskild elev utifrån elevens behov och förutsättningar. Det motsvarar bestämmelserna som i dag gäller för individuellt alternativ. Individuellt förberedelseprogram ska i första hand

syfta till förberedelse för annan fortsatt utbildning, till exempel yrkesprogram som omfattar 1 900 eller 2 700/2 800 poäng eller högskoleförberedande program. För elever som inte går vidare till ett nationellt program eller programinriktat val efter ett år ska individuellt förberedelseprogram i huvudsak innehålla arbetsmarknadsinriktad utbildning där eleven erbjuds minst 400 gymnasiepoäng karaktärsämnen från yrkesprogram.

Individuellt förberedelseprogram ska stå öppet för ungdomar som inte har de godkända betyg som krävs för behörighet till ett nationellt program som omfattar minst 2 500 gymnasiepoäng. Det ska dock inte stå öppet för ungdomar som ska erbjudas språkintröduktion. Det bör främst vara elever som har behov av stöd och anpassningar som är svåra att tillgodose på ett nationellt utformat program som ska erbjudas individuellt förberedelseprogram. Även ungdomar som uppfyller behörighetskraven för ett nationellt program som omfattar minst 2 500 poäng får om det finns synnerliga skäl tas emot på programmet. Elever från anpassade grundskolan kan också erbjudas individuellt förberedelseprogram.

Utredningen föreslår att nya bestämmelser ska träda i kraft den 1 juli 2026 och börja tillämpas på utbildning som påbörjas efter den 30 juni 2028.

Språkintröduktion (IMS)

Utredningen föreslår att nyanlända elever ska ges ökade möjligheter att läsa yrkesämnena under sin utbildningstid på språkintröduktion. Hela eller delar av yrkesämnena ska ingå i utbildningen för elever som har som målsättning att läsa ett yrkesprogram och som har förutsättningar att tillgodogöra sig sådan utbildning.

Utredningen föreslår att nya bestämmelser ska träda i kraft den 1 juli 2026 och börja tillämpas på utbildning som påbörjas efter den 30 juni 2028.

Programinriktat val (IMV)

Utredningen föreslår att programinriktat val ska utformas för en grupp elever. Att utforma för en grupp innebär att utbildningen utformas i förväg och att utbildningens innehåll är fastlagt innan eleven

söker. Utbildningen blir möjlig för eleverna att söka i gymnasievalet. I dag går det också att utforma programinriktat val för en enskild elev vilket innebär att huvudmannen diskuterar och kommer överens med eleven om hur utbildningen för just den eleven ska utformas. Utbildningen inrättas då inte i förväg och blir då heller inte sökbar vilket försvårar för elever att göra utbildningsval.

Att få möjlighet att göra val inför utbildning i gymnasieskolan är viktigt för motivationen och för att få möjlighet att påverka sitt framtida yrkesliv. Elever som saknar behörighet till nationella program men har tre godkända betyg från grundskolan kommer att kunna välja yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng. Det är viktigt att även elever som är behöriga till programinriktat val får välja utbildning. Dessutom bedömer utredningen att utredningens förslag om höjda behörighetskrav till programinriktat val bör kunna minska behovet av individuella anpassningar för elever som antas till programmet.

Förslag om ändrade behörighetskrav

Utredningen föreslår ändrade behörighetskrav till yrkesprogram som omfattar 2 700 eller 2 800 gymnasiepoäng och till introduktionsprogrammet programinriktat val (IMV). Utredningen föreslår vidare att elever ska kunna uppnå behörighet till yrkesprogram som omfattar 2 700 eller 2 800 gymnasiepoäng genom ett års studier på ett 1 900-poängsprogram.

Behörighetskraven för yrkesprogram som omfattar 2 700 och 2 800 gymnasiepoäng ska höjas till 12 ämnen

I dag ställs krav om åtta godkända ämnen från grundskolan för att vara behörig till ett yrkesprogram i gymnasieskolan. För behörighet till ett högskoleförberedande program krävs tolv godkända ämnen. För både yrkesprogram och högskoleförberedande program gäller att eleven ska ha godkänt betyg i svenska eller svenska som andraspråk, matematik och engelska.

För de yrkesutbildningar som i grundupplägget omfattar 2 700 eller 2 800 gymnasiepoäng föreslår utredningen att behörighetskraven ska höjas till 12 ämnen vilket gör att kraven blir desamma

som till de högskoleförberedande programmen. Utredningen anser att behörighetskraven fortsatt ska innefatta godkänt betyg i svenska eller svenska som andraspråk, matematik och engelska.

Det finns flera skäl till förslaget att höja behörighetskraven till yrkesprogrammen som omfattar 2 700 eller 2 800 poäng. Det finns en andel elever som inte tar examen och inte tar så många poäng på dagens yrkesprogram. Utredningens uppfattning är att det för många av dessa elever skulle vara bättre att gå en utbildning med mindre omfattning gymnasiegemensamma ämnen. En höjning av behörighetskraven till godkända betyg i 12 ämnen har tidigare föreslagits av Gymnasieutredningen 2016.¹ Sedan dess har yrkesprogrammen närmat sig de högskoleförberedande programmen i och med att de har utökats med fler gymnasiegemensamma kurser i grundupplägget. En anledning till att utredningen har gjort bedömningen att höjda behörighetskrav nu kan föreslås igen är att det den här gången inte innebär att elever stängs ute från yrkesutbildning, i och med förslaget att införa nya nationella 1 900-poängsprogram. Utredningen gör, likt den tidigare Gymnasieutredningen, bedömningen att höjda behörighetskrav kan komma att höja yrkesprogrammens status.

Utredningen förslår vidare att en elev som inte uppfyller behörighetskraven till ett nationellt program som omfattar minst 2 500 kommer att ha möjlighet att läsa in behörighet till ett sådant program eller välja att gå ett 1 900-poängsprogram eller programinriktat val (IMV).

Utredningen förslår att nya bestämmelser ska träda i kraft den 1 juli 2026 och börja tillämpas på utbildning som påbörjas efter den 30 juni 2028.

Behörighetskraven till introduktionsprogrammet programinriktat val (IMV) ska höjas

Introduktionsprogrammet programinriktat val (IMV) har inrättats för elever som ligger nära att uppfylla kraven för behörighet till ett nationellt program. Programmet syftar till att elever ska få en utbildning som är inriktad mot ett visst nationellt program vilket innebär att elever får möjlighet att läsa samma ämnen som eleverna

¹ SOU 2016:77.

på ett nationellt program och samtidigt läsa in det eller de grundskoleämnena som de saknar för behörighet. När de blivit behöriga skrivs de över till det nationella programmet och har då möjlighet att ta en gymnasieexamen.

För att vara behörig till IMV ska en elev i dag ha godkända betyg i svenska eller svenska som andraspråk och i antingen engelska och matematik samt minst tre andra ämnen, eller i engelska eller matematik samt minst fyra andra ämnen. Det innebär godkända betyg i totalt sex ämnen jämfört med kravet på åtta ämnen till yrkesprogrammen.

Utredningen föreslår att behörighetskravet till IMV ska höjas från sex till tio godkända betyg för elever som har godkänt betyg i svenska men saknar godkänt betyg i engelska eller matematik. Vidare föreslår utredningen att det ska vara åtta godkända betyg för elever som har godkända betyg i svenska eller svenska som andraspråk, engelska och matematik.

Utredningen anser att höjda behörighetskrav kommer medföra att elever som börjar IMV är mer förberedda för programmet. Förslaget ska ses i ljuset av förslaget att införa nya nationella 1 900-poängsprogram som innebär att elever som inte kommer att leva upp till de nya höjda kraven inte stängs ute från yrkesutbildning. Yrkesprogram som omfattar 1 900 gymnasiepoäng kan vara en mer framkomlig väg till ett yrke för en elev som utifrån förkunskaperna kan behöva mer tid för lärande. Även elever som är behöriga till IMV kommer att kunna välja ett yrkesprogram som omfattar 1 900 gymnasiepoäng.

Elever som läser IMV med inriktning mot ett högskoleförberedande program utgör i dag en mindre andel av eleverna på programmet och eleverna tar i mindre utsträckning examen. Förslag om höjda behörighetskrav kommer att innebära bättre förutsättningar att klara även ett högskoleförberedande program.

Utredningen föreslår att nya bestämmelser ska träda i kraft den 1 juli 2026 och börja tillämpas på utbildning som påbörjas efter den 30 juni 2028.

Ett års studier på ett 1 900-poängsprogram ska möjliggöra behörighet till yrkesprogram som omfattar 2 700 eller 2 800 poäng

Utredningen föreslår att godkända studieresultat på de nya 1 900-poängsprogrammen ska kunna leda till behörighet till yrkesprogrammen som omfattar 2 700 eller 2 800 poäng. Det ska således inte vara nödvändigt att läsa individuellt förberedelseprogram (IMF) för att läsa in behörighet, även om det också är möjligt. Ett nytt sätt att uppfylla behörighetskraven till yrkesprogram som omfattar 2 700 eller 2 800 poäng ska vara att ha godkända betyg från grundskolan i svenska eller svenska som andraspråk, engelska och matematik samt i yrkesämnen i en omfattning av minst 400 gymnasiepoäng. Utredningen anser att 400 godkända gymnasiepoäng tillsammans med godkända betyg i svenska, engelska och matematik visar på goda studieförutsättningar för att klara ett mer omfattande yrkesprogram och en yrkesexamen. Kravet på godkänt betyg i grundskoleämnena svenska eller svenska som andraspråk, engelska och matematik ska också anses uppfyllt om eleven har godkänt betyg i en nivå som omfattar minst 50 gymnasiepoäng av respektive gymnasieämne, vilket är det föreslagna innehållet på de nya 1 900-poängsprogrammen. Utredningen föreslår därtill att godkända betyg i de gymnasieämnena som kan ge behörighet till yrkesprogram och godkända betyg i högst 400 gymnasiepoäng karaktärsämnena som ingår på yrkesprogram även ska kunna ge betygsvärden som ingår i elevens meritvärde från grundskolan och därmed stärka elevens konkurrensmöjligheter vid antagningen till ett gymnasieprogram.

Försöksverksamhet med yrkesinslag på högskoleförberedande program

Utredningen föreslår att lämpligheten att erbjuda yrkesämnena inom högskoleförberedande program bör prövas genom en försöksverksamhet. Försöket bör avgränsas till de förslag om yrkesinriktningar på högskoleförberedande program som finns i regeringens promemoria (U2021/01877) som remitterades i mars 2021 där man föreslår en försöksverksamhet med en handelsinriktning på ekonomiprogrammet.

Förslag om yrkesutbildning inom små och/eller dyra yrkesområden

Frågan om kompetensförsörjning inom små och dyra yrkesområden har varit aktuell över en längre tid. Flera utredningar har haft i uppdrag att hitta lösningar för att få fler elever att välja utbildningar inom små yrkesområden och att organisera utbildningarna så att de görs tillgängliga på ett resurseffektivt sätt. Under 2019–2023 pågick försöksverksamhet med branschskolor där förutsättningar för alla huvudmän, oavsett ägarform, att samverka kring yrkesutbildning inom små och dyra utbildningar prövades. Till branschskolorna skulle elever från gymnasieskolor i hela landet kunna komma för att få undervisning i vissa yrkeskunskaper. Hemskolan har kunnat söka statsbidrag för att täcka utbildningskostnaden för branschskolan. Utvärderingen av försöksverksamheten visar att utbudet av yrkesutbildning inom små och dyra yrkesområden ökade och bidrog positivt till kompetensförsörjningen. Försöksverksamheten bidrog också till utbildningar av bättre kvalitet och ökad möjlighet att ge elever ett mer varierat utbud av gymnasieprogrammets olika inriktningar och yrkesutgångar.

Sedan försöksverksamheten upphört är det inte längre möjligt för en offentlig huvudman att utföra undervisning inom ett yrkesämne på entreprenad till en annan huvudman. Utredningen föreslår att offentliga huvudmän ska kunna utföra undervisning på entreprenad i karaktärsämnena som har en yrkesinriktad profil, samt i gymnasiearbete och yrkesprov i gymnasieskolan och anpassad gymnasieskola. Förslaget omfattar all yrkesutbildning i gymnasieskolan och är inte begränsat till yrkesutbildning inom vissa områden. Förslaget innebär en möjlighet för alla skolhuvudmän att utföra undervisning på entreprenad, inte bara fysiska eller juridiska personer. Förslaget gäller även för anpassad gymnasieskola.

Utredningen bedömer dock att de utökade möjligheterna för offentliga huvudmän att bedriva utbildning på entreprenad inte fullt ut löser utmaningen med kompetensförsörjningen inom små och dyra yrkesområden. Därför föreslår utredningen att det ska införas ett statsbidrag för att stimulera utbildning inom sådana områden. Utvärderingarna av försöksverksamheten visar att statsbidraget hade stor betydelse för möjligheten att anlita branschskolorna. Statens skolverk ska efter samråd med de nationella programråden besluta

om vilka huvudmän som genom att överlämna uppgifter som rör undervisning i yrkesämnena på entreprenad ska beviljas statsbidrag.

Utredningen föreslår att nya bestämmelser ska träda i kraft den 1 juli 2026 och kunna tillämpas från och med ikraftträdandet.

Förslag om yrkesprov

Mot bakgrund av den erfarenhet som redan finns av yrkesprov i olika samverkansmodeller, i de nationella programråden beträffande försöksverksamheten med yrkesprov samt andra länders utvärderingar och sammanställningar av yrkesprov är det utredningens bedömning att yrkesprov kan och bör införas inom gymnasial yrkesutbildning. Yrkesprov bidrar bland annat till en ökad tydlighet i vilka yrkeskunskaper elever behöver ha vid avslutad utbildning och kan underlätta elevers möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden. Yrkesprov kan också bidra till en ökad likvärdighet och kvalitet i yrkesutbildningen.

Skolverket ska efter samråd med berört nationellt programråd meddela föreskrifter om yrkesprov för respektive yrkesutgång i gymnasieskolan och respektive yrkesområde i anpassade gymnasieskolan. Det är Skolverket som beslutar om föreskrifterna men branschen ska ha inflytande i framtagandet och deras kompetens och legitimering av yrkesprovet är nödvändig. Det finns redan i dag yrkesprov som branschen tillsammans med en del skolor använder som verktyg för kvalitetssäkring. Utvecklingen av befintliga prov och framtagandet av nya är en långsiktig process och tillämpningen av yrkesprov kommer att följas upp.

Utredningen föreslår att yrkesprov ska ingå i yrkesprogram i gymnasieskolan i de fall då det finns ett fastställt yrkesprov. Yrkesprovet ska ersätta gymnasiearbetet. Om det inte finns ett fastställt yrkesprov eller om det finns särskilda skäl föreslås att elever även fortsättningsvis ska genomföra gymnasiearbetet. Yrkesprovet ska omfatta 100 gymnasiepoäng, betygsättas med E eller F och definieras i författningarna. Möjligheten att genomföra yrkesprov som ett alternativ till gymnasiearbetet ska även införas inom anpassade gymnasieskolan och inom kommunal vuxenutbildning.

Utredningen föreslår att yrkesproven ska träda i kraft den 1 juli 2026 och ska tillämpas för utbildning i gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning från och med 1 januari 2028.

Förslag om individuella programmet i anpassade gymnasieskolan

I anpassade gymnasieskolan finns nationella program och individuella program som är avsedda att genomgå på fyra läsår. Utbildning på ett individuellt program ska erbjudas elever som inte kan följa undervisningen på ett nationellt program i anpassade gymnasieskolan. Elever på nationella program i anpassade gymnasieskolan har vid flytt till annan kommun rätt att fullfölja utbildningen i den nya hemkommunen eller i en annan kommun eller region som anordnar utbildning. Samma rätt finns inte för elever på individuella program i anpassade gymnasieskolan.

Utredningen föreslår att rätten att fullfölja en fyraårig utbildning på ett individuellt program i anpassade gymnasieskolan särskilt bör regleras för att skapa likvärdighet i lagstiftningen mellan utbildningar i anpassade gymnasieskolan och mellan skolformerna anpassade gymnasieskolan och gymnasieskolan. En sådan reglering förhindrar att en elev nekas rätt att fullfölja utbildningen efter flytt till annan kommun, på grund av att eleven passerat åldern för rätt till mottagande. I anpassade gymnasieskolan har elever annars rätt att bli mottagna senast det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år. Den särskilda regleringen skulle ge elever som har påbörjat en utbildning på ett individuellt program i anpassade gymnasieskolan rätt att under fyra läsår fullfölja sin utbildning även vid flytt.

Utredningen föreslår att nya bestämmelser ska träda i kraft den 1 juli 2026.

En sammanfattande bild av den nya gymnasieskolan

Utredningens förslag och vad dessa får för konsekvenser för hur framtidens gymnasieskola ser ut sammanfattas i nedanstående figur. När det gäller introduktionsprogram föreslår utredningen att individuellt alternativ (IMA) och yrkesintroduktion (IMY) avskaffas. Utredningen föreslår att språkin introduktion (IMS) är kvar men

att nyanlända elever ges ökade möjligheter att läsa yrkesämnena under utbildningstiden på språkintröduktion. Ett nytt intröduktionsprogram, Individuellt förberedelseprogram (IMF) införs för elever som inte har de godkända betyg som krävs för behörighet till ett nationellt program eller till elever som har synnerliga skäl. IMF syftar i första hand till förberedelse för annan fortsatt utbildning, till exempel yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng och ska utformas för varje enskild elev utifrån elevens behov och förutsättningar. Utredningen föreslår att intröduktionsprogrammet programinriktat val (IMV) ska vara kvar men att behörighetskraven till programmet höjs och att utbildningarna enbart ska gå att utforma i förväg och erbjudas sökbara i gymnasievalet, till skillnad från i dag när de även kan utformas för en enskild elev.

Utredningen föreslår att nya nationella yrkesprogram som omfattar 1 900 gymnasiepoäng införs med samma yrkesämnena som dagens yrkesprogram men med mindre omfattning av gymnasiegemensamma ämnena. Målgruppen är de som inte har de godkända betyg som krävs för behörighet till ett nationellt program som omfattar minst 2 500 gymnasiepoäng men som har minst tre godkända betyg från grundskolan. För de yrkesprogram som omfattar 2 700/2 800 gymnasiepoäng föreslår utredningen en höjning av behörighetskraven så att de blir desamma som till de högskoleförberedande programmen.

Förslagen väntas bidra med att fler kan uppnå gymnasieskolans mål och avsluta gymnasieskolan med lyckade gymnasiestudier. Förslagen bidrar vidare till att fler elever får en yrkesutbildning vilket sannolikt leder till att fler elever får en snabbare etablering och att arbetsgivares rekrytering av gymnasialt yrkesutbildad arbetskraft underlättas. Den nya gymnasieskolan väntas innebära att kostnaderna för gymnasieskolan bara ökar marginellt.

Figur 1 En schematisk bild över den framtida gymnasieskolan

